

Dilbilim Tarihinde Unutulmuş Bir Kaynak: Husserl'in *Mantksal Araştırmaları**

A Forgotten Source in the History of Linguistics: Husserl's *Logical Investigations*

Simone AURORA**^{ID}, Çeviren: Tuba YILMAZ***^{ID}

*Üç dilden müteşekkil bu çalışmanın Fransızca ve İngilizce kısımlarını biz tercüme ettik. Almanca çevirimizi kontrol eden Viyana Üniversitesi'nden Rukiye Sancar'a ve müellif Simone AURORA'ya teşekkür ederiz. Metnin orijinali için bk. Bulletin d'analyse phénoménologique XI 5, 2015 ISSN 1782-2041 <http://popups.ulg.ac.be/1782-2041/>

** (Öğretim Üyesi), Padua Üniversitesi, Felsefe, Sosyoloji, Eğitim ve Uygulamalı Psikoloji Bölümü, Padova, İtalya

*** (Doktora Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

ORCID: T.Y. 0000-0003-1110-2574

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Tuba YILMAZ,
İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
E-posta: tuba.yilmaz@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 06.03.2021

Kabul/Accepted: 16.12.2021

Atıf/Citation: Aurora, S. (2021) Dilbilim tarihinde unutulmuş bir kaynak: Husserl'in mantıksal araştırmaları (T. Yılmaz, Çev.). *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 37, 105-117. <https://doi.org/10.26650/jol.2021.892241>

Öz

Görünüşe göre, Edmund Husserl'in (1859-1938) yazılarının dilbilimsel araştırma üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı gibi Alman filozofun dille ilgili yazdıklarının da dilbilim tarihinde yer almaya değmez olduğu görülür. Makalenin amacı, Husserl'in ilk başyapıtının- *Mantksal Araştırmalar / The Logical Investigations* -dilbilim tarihi içerisindeki hem konumunu hem de rolünü yeniden değerlendirerek bu görüşü tam olarak karşılaştırmaktır. Bu amaçla ağırlıklı olarak üçüncü (*bütün ve parça teorisi*) ve dördüncü (*bağımsız ve bağımsız olmayan anlamlar arasındaki ayırım*) bölümler üzerinde durulacaktır. *Araştırmalar*, Husserl'in mereolojisine ve genel saf dilbilgisi fikrine özel önem verir. Çalışma, üçüncü ve dördüncü bölümlerde *Mantksal Araştırmaları (The Logical Investigations)* geç on dokuzuncu yüzyıl ve erken yirminci yüzyılın genel şartları içinde konumlandırmaya çalışır ve dahası yirminci yüzyılın en önemli dilbilimi "ekoller"inden birinin, yani yapısasal dilbilimin, doğuşu ve gelişiminde *Mantksal Araştırmaların* tarihsel ve teorik önemini göstermeyi amaçlar.

Anahtar kelimeler: Edmund Husserl, Mantıksal Araştırmalar, Dilbilim Tarihi

ABSTRACT

In appearance, Husserl's (1859-1938) writings seem not to have had any influence on linguistic research, nor does what the German philosopher wrote about language seem to be worth a place in the history of linguistics. The purpose of the paper is exactly to contrast this view, by reassessing both the position and the role of Husserl's early masterpiece — *the Logical Investigations* — within the history of linguistics. To this end, I will focus mainly on the third (*On the theory of wholes and parts*) and fourth (*The distinction between independent and non-independent meanings*). *Investigations*, paying special attention to Husserl's mereology and to the idea of a general pure grammar. The paper tries to situate the third and fourth *Logical Investigation* within the general context of late nineteenth-century and early twentiethcentury linguistics and furthermore attempts to show the historical and theoretical importance of the *Logical Investigations* for the birth and the development of one of the most important linguistic "schools" of the twentieth century, namely structural linguistics.

Keywords: Edmund Husserl, Logical Investigations, History of Linguistics

1. Husserl ve Dilbilim Tarihi

Dilbilim tarihi üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, tarihsel karşılaştırmalı dilbilimiyle karakterize edilen on dokuzuncu yüzyılı, teorik veya genel dilbilimleriyle işaretlenmiş yirminci yüzyıla dönüşümün bir basamağı olarak okumak olağandır. Tarihsel karşılaştırmalı dilbilimlerinde ilk tanım, dilin bilimsel çalışması ile ilgilenen *dilbilim bölümünün* ana hedef olarak belirli dillerde gözlenen zamanla dilin değişimini, değişikliklerin açıklamasını yapmaktır. Ayrıca bu bölüm, dil öncesi tarihin yeniden inşasını, dillerin dil aileleriyle sözde ilişkilerine göre gruplandırılmasını, dil değişimi ile ilgili genel teorilerin gelişimini, kelimelerin tarihinin incelenmesi ve dilsel değişim fenomenini daha iyi anlayabilmek amacıyla konuşma topluluklarını gösterir (Bk. Campbell: 1999: 4-6). Genel veya teorik dilbilim, bir taraftan, çoğunlukla “tüm dillerin çalışılması için genel ilkeler ve insan dilinin bir fenomen olarak özelliklerini belirlemek” (Crystal: 2008: 284) ile ilgilenmektedir. Bu nedenle, insanlığın tüm dillerinde ortak olan dil genelcelerinin (linguistic universals) araştırılmasını içerir.

Her ne kadar söz konusu periyodikleştirme oldukça kaba bir sadeleştirmeyi temsil etse de teorik ve genel yaklaşımlar gerçekte on dokuzuncu yüzyıl dilbiliminde, en bariz şekilde Wilhelm von Humboldt'ın araştırmasında ve son yüzyılda da tarihî dilbilim çalışmalarında izlenebilir olduğundan sürekli gelişmektedir- yine de tartışılmaz bir tarihsel gerçeğe dayanmaktadır: Gerçekten de tarihsel dilbilim, on dokuzuncu yüzyılın başında Bopp, Rask ve Grimm gibi bilginlerle ortaya çıkmaktadır. Bu bilginler, yüzyılın sonunda teknik ve ilkelerini, Alman dilbilimci Hermann Paul'ün ve yeni dilbilimcilerin¹ (neo-grammarians) okulunun çalışmaları ile kesin olarak tanımlanmaktadır. Husserl tarafından dördüncü *Araştırma*'da bahsedilen Paul, öne çıkan bir yorumlayıcı olarak kabul edilebilir. Öte yandan, John Lyons'ın *Teorik Dilbilime Giriş*'inde (*Introduction to Theoretical Linguistics*) not ettiği gibi “[...] on sekizinci yüzyılın sonuna geldiğinde, *a priori* ve sözde “mantıksal” açıklamalar ve tarihsel akıl yürütme tercihi genel bir memnuniyetsizlik geliştirmişti” (Lyons: 1995: 23). Gerçek şu ki teorik yaklaşımlar mevcut olmasına rağmen, on dokuzuncu yüzyılda aslında daha seyrekti. Zaten sistematik sonuçlar elde etmek, bir dizi ortak teknikler geliştirmek, yirminci yüzyılın başlarına kadar, daha doğrusu, İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün bilimsel çalışmalarının ve başyapıtı olarak kabul edilen metnin yayımlanmasına kadar, yani 1916'dan kalma ve önemli bir biçimde “Saussurean break”² olarak adlandırılmasına yol açan *Genel Dilbilim Dersleri*'nin (*Course de linguistique générale*) yayımlanmasına kadar mümkün değildi.

“Saussurean break” olarak tanımlanan yeni yönelimde önemli olan dile sistematik bir yaklaşımın getirilmesidir. Nitekim -yirminci yüzyılın en etkili dilbilimcilerinden biri olan-

1 August Leskien (1840–1916), Karl Brugmann (1849–1919) ve Hermann Osthoff (1847–1909). Yeni dilbilimcilerin doktrinleri hakkında bk. Olga Amsterdamska, (1987) *The Neogrammarian Doctrine*, *Sociology of the Sciences Monographs*, vol 6. Springer, Dordrecht (çn).

2 Bilindiği gibi *Genel Dilbilim Dersleri* (*Course de linguistique générale*) aslında ölümünden sonra yayımlandı. Çalışma, 1907-1911 yılları arasında Cenevre Üniversitesi'nde Saussure tarafından düzenlenen derslerde öğrencilerinden C. Bally ve A. Sechehaye tarafından tutulan notların yürütülen bir transkripsiyon ve yeniden düzenlenmesinden oluşuyor.

Émile Benveniste'in yazdığı gibi "bu düşüncede, doktrininin yenilikçiliği, dilin bir sistem oluşturduğunun anlaşılması ve gelişmesi, uzun zaman alması gereken sonuçları açısından zengindir" (Benveniste: 1962: 32). Aslında Saussure tarafından ifade edildiği gibi "dil, tüm terimlerin birbirine bağlı olduğu ve birinin yalnızca bir değerinin eşzamanlı varlığından kaynaklandığı bir sistemdir" (Saussure: 1995: 159). Saussure, "Dil" (*La langue*) kitabının ilk bölümünün üçüncü kısmında yine dil için; "tüm tarafların eş zamanlı dayanışmalarında dikkate alınması ve düşünülmesi gereken bir sistemdir" (Saussure: 1995: 124) der. Bu görüşe göre dilbimi (linguistics), birbirine bağımlı elemanların sistemi olarak anlaşılmalı dil bilimi (science of language) olarak tanımlanmalıdır ve Saussure'ün sözleriyle ifade edilirse; "tüm dillerde daimî ve evrensel bir şekilde etkili olan güçleri araştırmak ve tarihin kendine mahsus tüm belirli fenomenlerini dayandırabileceğimiz genel kanunları ortaya koymak" (Saussure: 1995: 20) şekliyle dilin amacı ilk konumda olmalıdır. Bu yüzden Saussure, 1916'da kaleme aldığı başyapıtında "yapı" (structure) kelimesini çok nadir kullanılır ve bu asla teknik anlamda değildir. Onun dilbilim teorisinin, yirminci yüzyılda dile ve daha belirgin olarak yapısal dilbilime teorik yaklaşımların önünü açtığı söylenebilir. Aslında yapısal dilbilimde -yapısal dilbilimin önde gelen sözcülerinden birisi olan Roman Jakobson, 1958'de yazdığı bir makalede belirttiği gibi- "biri ya da birileri dilin gramer ve fonolojik *sistemi*, yapısının kuralları, parçalarının birbirine bağımlılığı ve parçalarının tümü hakkında konuşur" (Jakobson: 1962: 525). Émile Benveniste bu fikri şöyle özetler:

"Bu, bir sistem olarak dilin yapısını analiz etme meselesidir. Birbirini koşullandıran birimlerden oluşan her sistem, bu birimlerin iç düzenlemeleriyle yapılarını oluşturan bir düzenlemeyle diğer sistemlerden ayırt edilir. Bazı kombinasyonlar sık görülür, diğerleri daha nadirdir, diğerleri nihayet teorik olarak mümkün değildir. Bir dil düşünün, (veya bir dilin, fonetiklerini, morfolojisini vb. her bir parçasını) onu algılanacak ve tarif edilecek bir yapı tarafından organize edilen bir sistem olarak kabul etmek "yapısalcı" bakış açısını benimsemektir" (Benveniste: 1962: 36).

Bilindiği gibi Husserl, Jakobson'ın parçalar ve bütün arasındaki ilişkilerin resmi bir çalışması olarak tanımlandığı üçüncü *Mantıksal Araştırmalarda*, resmi bir mereolojiyi geliştiren ilk kişidir. Onun için Kit Fine gibi önde gelen çağdaş bir filozof bile şunu yazmıştır: "Husserl'in üçüncü *Mantıksal Araştırması* belki de felsefi literatürde bulunan parça kavramına ilişkin en önemli incelemedir" (Fine: 1995: 463). Dahası, dördüncü *Mantıksal Araştırma*'da Husserl, üçüncü *Araştırma*'da elde edilen sonuçları anlam ve dil alanına uygular ve Benveniste tarafından atıfta bulunulan türde ifadeler, dolayısıyla göreceğimiz gibi, anlamlar, arasındaki olası kombinasyonları düzenleyen bir dizi resmî kanunu tarif etmeyi amaçlar. Dahası, Husserl dilbilim tarihine -örneğin Berlin Üniversitesi'nde neogrammarian okulunun birçok temsilcisinin hocası olan Heymann Steinthal gibi- çağdaş dilbilimcilere açıkça atıfta bulunur.

*Mantıksal Araştırmaları*nı yazdığı yıllarda dilbilimsel çalışmalara egemen olan bilimsel çevre göz önüne alındığında -yani 1894 ve 1901 yılları arasında- Husserl'in dil hakkındaki tutumu ne beklenen ne de sıradandır. O, dil çalışmalarına alışılmış, geleneksel, tarihsel ve karşılaştırmalı

yaklaşımları keskin bir şekilde eleştirir³. Bu yaklaşımların yerini artık, konumunu Husserl'in sözlerini kullanarak bir canlanma ve gelişme yani "eski ve hatta bir apriori dilbilgisi fikri" (Husserl: 1984: 49) alır. Dördüncü *Araştırma*'nın son sayfasında açıkça belirttiği gibi, Antoine Arnauld ve Claude Lancelot tarafından on yedinci yüzyılın ikinci yarısında geliştirilen ve *Port-Royal Grammar (Grammaire de Port-Royal)* olarak bilinen *Genel ve makul dilbilgisi*'ne (*Grammaire générale et raisonnée*)⁴ yapılan göndermede Port-Royal Gramer'in genel olduğu söylenebilir, fazla ayrıntıya girmeden, belirli dillerle ilgili değildir, aksine, genel olarak insan dilinin evrensel özelliklerini keşfetmeyi amaçlar ve dilin işleyişini aklın işleyişine, yani mantığa bağladığı sürece akıl yürütür (Bk. Lakoff: 1976: 349).⁵

Dahası, Husserl'in dördüncü *Mantıksal Araştırma*'dan alınan alıntıyla gösterildiği gibi, zamanının dilbilimsel çalışmalarına karşı tutumu sadece olağandışı değil, aynı zamanda tamamen muttallıdır:

Bilim çağımızda, her alanda olduğu gibi, gramer konularında da genel ampirik araştırmaların yapılmamasına özen gösterilmiştir. Bu durum, çağımızdaki anlamın neredeyse kötüleşmekle tehdit ettiği bir deney öncesi (apriori) ile farklıdır, öyle ki tüm temel anlayışlar onlara (araştırmalara) dönebilir (Husserl: 1984: 346).

2. Mereoloji

Husserl'in *a priori* veya saf dilbilgisi fikri, hem *Grammaire générale et raisonnée*'nin genel anlayışının bir dirilişi hem de yirminci yüzyıl yapısal dilbilim beklentisi olarak görülebilen üçüncü *Araştırma*'da geliştirdiği mereolojiye dayanmaktadır. Mereolojik çerçeveyi ontolojik bağlılıkla birleştiren Husserl -Barry ve David Smith'in ortaya koyduğu gibi, "herhangi tuhaf bir bilgi materyalinden bağımsız" (Smith: 1995: 29) olarak- yani kavramları resmi bir ontolojinin ana hatlarını sunan bir çalışma şeklinde düşünmek mümkün olduğundan kavramları ontolojik bir taahhülle birleştirir. Bu ontolojik bağlılık göz önüne alındığında, Husserl tarafından önerilen mereoloji; parçalar ve bütünlükler arasındaki analiz edilen ilişkiler, nesnelere ve bir dizi nesne arasındaki ilişkiler olarak düşünülmelidir; burada, "nesne" terimi, Husserl'in erken döneminde göre, en basit anlamda, çelişkili olmayan bir temsili gösterdiği gibi anlaşılmalıdır. Bu nedenle, bir şişe (a bottle), bir duygu (a feeling), bir ses (a sound) veya bir melek (an angel) nesnelere

3 Dördüncü *Araştırma*'da Steintal'in genel dilbilgisi ile açık bir zıtlık ve dil çalışmasına dair mantıksal her yaklaşımı reddetmekten kaynaklanan konumuna referansla Husserl: "Karşı tarafta olan Steintal'in nesnelere itirazları da bizim ayrımlarımızla o kadar net bir şekilde çözülmüş görünüyor ki detaylı eleştiriye bundan dolayı son verilebilir" (Husserl: 1984: 351).

4 *Grammaire générale et raisonnée de Port-Royal* ya da *Grammaire générale de Port-Royal* isimleri ile anılan *Port-Royal Grammar*, dil felsefesinde öncü bir çalışmadır. 1660 yılında Antoine Arnauld ve Claude Lancelot tarafından yayımlanan kitap, Fransızca genel gramer ve konuşma sanatının temellerini açık ve doğal bir şekilde izah eder. René Descartes'in *Regulae ad directionem ingenii (Aklın Yönetimi İçin Kurallar, 1628)* kitabından esinlenilmiştir (çn).

5 "İlk olarak Lancelot ve Arnauld, dilin temelde mantıklı olduğunu varsayarlar. İnsan mantıklı bir hayvandır ve onun dili de bu mantıksal doğasını örneklemelidir. İnsanın doğası tüm insanlar için ortak olduğundan, tüm diller bu mantıksal temeli paylaşmalıdır. Bu yüzden genel "générale" olan bir dilbilgisi, otomatik olarak makul "raisonnée" olmalıdır; bu kitabı sıradan karşılaştırmalı dilbilgisinden ayıran şey bu varsayımdır."

olarak tanımlanabilirken çelişkili olduğu için, örneğin bir “kare yuvarlak” “a square round” veya “ahşap demir” “a wooden iron” doğru ifadeler olamaz.

Husserl’in biçimsel ontolojisi de diyebileceğimiz ilk aksiyomu şöyle diyor: “Her öge/nesne gerçek veya olası bir parçadır, yani onu içeren gerçek veya olası bütünlüleri vardır” (Husserl: 1984: 229). Bu, her nesnenin her zaman ve zorunlu olarak bir bütünlüğün parçası olduğu anlamına gelir. Başka bir deyişle, bir nesnenin kesinlikle ve tamamen kendi kendine yeterli olması imkânsızdır, çünkü her zaman onu içeren veya içerebilecek bir bütün, gerçeklik veya olasılık vardır. Her nesne zorunlu olarak bir parçadır, daha sonra her zaman onu diğer nesnelere bağlayan bir ilişkiler ağına dâhil edilir. Bu nedenle, bu anlamda, Husserl’in ifadesini kullanarak tüm nesnelere bağımsız olmadığı söylenmelidir. Yine de hangi nesnelere veya parçaların bunun yerine nispeten bağımlı veya nispeten bağımsız olmadığı söylenebileceği başka bir anlam vardır. Husserl şöyle yazar:

X içeriğinde ve *x* göreceli bir içerik olarak bir *β* içeriğinden bağımsız veya *β*’nin aracılığı ve bazı genel epitomenin içeriğinin kendi bütün parçalarının hepsi [...] tamamen bir yasadan oluşursa buna göre; sadece *x* cinsinin bir içeriği, yalnızca *β* tarafından belirlenen saf içerik türünün toplam epitomundan başka içeriklerde bulunabilir veya bunlarla bağlantılı olabilir. Böyle bir yasanın yokluğunda *x*’i *β*’dan nispeten bağımsız olarak adlandırıyoruz (Husserl: 1984: 264).

Böylece, “A” nesnesi gerekli çıkarımlar yoluyla “B” nesnesiyle bağlanırsa bu, “A”nın “B”ye doğru nispeten bağımsız olmadığı anlamına gelir. “A” ile “B” arasındaki bağlantı keyfi bağlı ya da kazara doğal halindeyse, “A”nın “B”ye göre nispeten bağımsız olduğu söylenebilir. Buna dayanarak Husserl, daha sonra üçüncü *Araştırma*’da, gerekli imâlarla temsil edilen ilişkinin türüne dair bir dizi yasa formüle eder. Örneğin, “A”, “B”, “C” unsurlarından oluşan bir bütün “G” varlığının, mutlaka “A”, “B” ve “C” unsurlarının varlığını ifade eder.

Husserl, iki nesne arasındaki gerekli çıkarım ilişkisini “temellendirim” olarak adlandırır. Dolayısıyla bu nedenle, “A” “B” de *kurulursa* “A” nesnesinin “B”ye göre nispeten bağımsız olmadığını, aksine, “B” de “A” *kurulmamışsa* nispeten bağımsız olduğunu söyleyebiliriz. Husserl’in bahsettiği zorunluluk türü, yazdığı gibi değil, “öznel bir zorunluluk, diğer bir ifadeyle, kendinizi farklı hâyâl edememektir. Bu, nesnel olarak farklı olamamak için ideal zorunluluğun yetersizliğidir” (Husserl: 1984: 242-3). Bağımsızlık ve bağımsızlık dışı ilişkilerde ortaya çıkan bir zorunluluk türü, yalnızca psikolojik değil, ontolojik bir zorunluluktur.⁶ Husserl’e göre, bağımsızlık ilişkisinde, bir şeyin başka türlü varlığını engelleyen şey;

Şimdi ve sadece burada değil, genel olarak kamuoyunda olduğunu söyleyen yasadır. Burada dikkat edilmelidir ki “bağımlı” zamanları tartışmamızda bahsedilen zorunluluk gibi, olgusal varlıklara dayanan ideal veya a priori zorunluluk anlamına geldiği belirtilmelidir. Bu nedenle yasallık, bir hukukî niteliğin, yani ampirik olmayan, kesinlikle evrensel bir yasallığın anlamıyla ilişkilendirilir (Husserl: 1984: 243).

6 “Bağımsız olmayan parçaların diğer parçalarla desteklenmesinin gerekliliği, şeylerin doğasından ve parçaların kendinde bir zorunluluktan kaynaklanır” (Drummond: 2003: 60). Ayrıca (bk. Sokolowski: 1977: 96): “Bu farklı kısımları karıştırmanın gerekliliği, benim veya kültürümdeki herhangi bir psikolojik eğilimden kaynaklanmıyor, ama bir parça da olsa onda temellendirilir [...] Her bölüm, ne olduğuna göre, kendi içinde sahip olması gereken takviyelerin gerekli ilerlemesini belirleyen bir kural içerir [...]”

Bu analizlere dayanarak Husserl, daha sonra “dâhiller” (Inbegriffen) ve “bütünlükler” (Ganzen) olmak üzere iki tür belirlenen nesne (nesne seti) ortaya koyar. Dâhiller yanlışlıkla bir arada duran, yani bir dayanak (temellendirim) ilişkisi imâ etmeyen nesne kümeleridir. Husserl tarafından bütünlükler şöyle anlaşılır:

Bir içeriğin özü, bir bütünü kanıtlanma aracılığıyla ve devamındaki içeriklerin ardışıklığının desteği olmaksızın nasıl yayılır? Biz, böyle bir özün içeriğini parça diye adlandırıyoruz. Bunu kanıtlanmanın tekdüzeliklerinden arınmak için onunla olan her içeriğin, doğrudan ya da dolaylı olarak hepsiyle ilişkili olduğu söylenebilir (Husserl: 1984: 282).

Üçüncü *Araştırma*'da Husserl tarafından önerilen “bütün” (*Ganzen*) kavramının, yapısalıcı “yapı” (*structure*) kavramı ile mükemmel şekilde karşılaştırılabilir olduğuna inanıyorum. Ne de olsa, Göran Sonesson'ın “Yapısalcılık” hakkındaki son makalesinde belirttiği gibi, “yapı daha eksiksiz bir mereolojik çerçevede, yani parça bilimi bütünsel ilişkisiyle ilk önce Twardowski ve Husserl tarafından tanımlanır” (Sonesson: 2004:84). Dahası, sadece yapı kavramıyla aynı şekilde, bir bütün sadece bileşenlerinin toplamı değildir. Birisi, örneğin bir masa gibi karmaşık bir nesneyi algıladığında, bileşenlerinin toplamını basitçe algılamaktan ziyade masayı bir bütün olarak algılar. Bir yapı olarak öncelikle bir dizi unsurdan ve birbirine bağlı ilişkilerden oluşan bu homojen düzenleme, daha sonra örneğin, masanın bacaklarının yüzeyine göre “altta olma” gibi farklı parçalara ayrılabilen bir duruma dönüşür.

3. Saf Gramer

Dördüncü *Araştırma*'da Husserl, teorik çerçeveyi çok özel bir nesne alanına, yani *Mantıksal Araştırmalar* terminolojisinde, anlam taşıyan dilsel işaretlere, yani bir nesne sınıfına referans olan ifadelere uygular.⁷ Her tür nesne gibi ifadeler de bağımsızdır- ve bu durumda bağımsız bir anlam taşırlar- veya bağımsız değildirler- ve bu durumda bağımsız olmayan bir anlam taşırlar. Dördüncü *Araştırma*'da Husserl, öncelikle ifadeler arasındaki olası ilişkilerle ilgilenir ve bu yüzden anlamlar arasında, dikkatini özellikle ifade kümelerine, örneğin “halkının sevgisini kazanan bir kral”- “a king who wins the love of his subjects” cümlesi gibi karmaşık ifadelerde ne dediğine odaklanır. Husserl daha sonra filozof ve dilbilimci Anton Marty tarafından önerilen terminolojiyi izleyerek bağlayıcı ifadeleri ayırt eder. Örnek olarak verilen “a king who wins the love of his subjects” cümledeki kategorik ifadeyi “a”, “king”, “the”, “of”, “his” ve bu durumda “king”, “wins”, “love”, “subjects” gibi ayırıştırır.

Husserl'e göre bağlayıcı terim (syncategoremata) “diğer konuşma bileşenleri ile birlikte tam anlam taşıyan işaretler” (Husserl: 1984: 311), categorematic⁸ olarak “anamlı veya tam ifadelerdir” (Husserl: 1984: 312). Aslında, “who” bağlayıcı ifadesinin, içinde meydana geldiği karmaşık ifadenin dışında bir anlamı yoktur; “king” kategorik ifadesi, içinde meydana

7 İlk *Mantıksal Araştırmalarda* Husserl: “İfade kavramı bir anlam taşımıyor içerir. Onu tam olarak diğer işaretlerden ayıran şey budur [...] Anlamsız bir ifadeyi dile getirmek aslında konuşmamaktır, anlamsızlıkta adeta hiçbir ifade yoktur [...] Nesne ile ilişki anlamda kurulur. Yani anlam içeren bir ifade kullanmak ve açıkça nesneye atıfta bulunmak (nesneyi sunmak) önemlidir” (Husserl: 1984: 59).

8 Mantıksal önermede hem özne hem de yüklem olarak tek başına kullanılabilen anlamına gelir (çn).

geldiği -daha geniş ifadeden izole edilmiş olsa bile- anlamını korur. Dolayısıyla, bağlayıcı (syncategoremata) ifadelerin taşıdığı anlamlar her zaman bağımsız değildir, categorematic ifadelerle dile getirilen anlamlar ise her zaman bağımsızdır. Üçüncü *Araştırma*'da Husserl tarafından ortaya konulan terminolojiyi takip ederek bağımsız olmayan anlamların her zaman başka anlamlarda kurulduğunu (destekleyici), yani onların da anlamlı olmaları için mutlaka başka anlamlar imâ ettikleri sonucuna ulaşılır. Gerçekten de parçalanmış sözcüklerden “king” ifadesinin kendisi için tam bir anlamı olduğu söylenebilse de “who” ifadesinin örneğin “the king, who...” cümlesinde olduğu gibi başka ifadelerle bağlantılı olmadıkça hiçbir anlamı yoktur.

“Bağımlı bir anlamın her durumunda [için]” Husserl şöyle yazar “[...] dil, takviye ihtiyacını [karşılıklı için] yeni anlamlarla yani sınıflandırılması gereken bağlantı türlerini ve biçimlerini düzenleyen belirli, [yazarın birazdan örnek vereceği] kendine has kurallara sahiptir” (Husserl: 1984: 325). Dil içindeki ifadelerin olası kombinasyonları ile ilgili bu temel yasaların incelenmesi ve tanımlanması, Husserl’in “saf dilbilgisi” olarak adlandırdığı şeyin kaygısıdır. Gerçekten de Husserl’e göre, “anlam alanında, anlamların önemli bir özü korunurken yeni anlamlara dönüştürülmesi gereken *a priori* yasalar vardır” (Husserl: 1984: 332). Örneğin, “ağaç yeşildir”- “the tree is green” karmaşık ifadesini ele alalım. Tabii ki bu ifadenin biçimi “ağaç güzel”- “the tree is beautiful”, “çocuk yeşil”- “the kid is green”, “yeşil güzel”- “the green is beautiful” gibi yeni ifadeler üreten birçok farklı şekilde değiştirilebilir, ancak her değişiklik gerçekte mümkün [mâkûl de] değildir. Gerçekten de “çocuk”- “the kid is the.”, “yeşil veya”- “the green is or.”, “veya”- “the or is the.” gibi birleşimler kabul edilemez.” Husserl’e göre bu birleşimlerin imkânsızlığı yasalıdır;

Diğer bir deyişle, her şeyden önce, sadece öznel değildir, sadece birliğe ulaşamayacağımız olgusal yetersizliğimizden “manevi organizasyonumuzun kısıtlamaları nedeniyle” birlikteliği gerçekleştiremeyiz. Burada aklımızda tutulan durumlarda daha fazla imkânsızlık ortaya çıkar. “Doğa”da anlam, alanının saf doğasına dayanan “nesnel” ve “ideal bir şey”dir. Bu nedenle apodiktik (zorunlu) kanıtlarla kavranabilir (Husserl: 1984: 326).

Husserl’in belirttiğinin anlamı, dikkate alınan ifade birleşimlerinde yer alan olasılık ve imkânsızlığın kendisini belirli bir deneysel (empirical) dil veya belirli bir psikolojik konuşmacı ile sınırlamaması, daha ziyade dilin anlamsal ve sözdizimsel tertibini belirleyen evrensel temel kurallarla ilgili olmasıdır (Bk. Orth: 1973: 342)⁹ Aslında Husserl’e göre,

Dilin sadece fizyolojik, psikolojik ve kültürel-tarihsel temelleri değil, aynı zamanda a priori temelleri de vardır. İkincisi, temel anlam biçimleri, karmaşıklık ve değişimler a priori yasalarıyla ilgilidir. Söz konusu a priori tarafından önemli ölçüde belirlenmeyecek hiçbir dil düşünülemez [...] Tarihsel dillerin gerçek içeriğinin ve dilbilgisel biçimlerinin bu şekilde ne kadar ampirik olarak belirlenebileceği, bu ideal çerçeveye (yukarıda bahsedilen şartların tümüne) bağlıdır; ve bu yüzden onun teorik araştırmaları, tüm dilin bilimsel olarak netleştirilmesi için temellerden birini kesinlikle oluşturmalıdır [...] Mantıklı sorular sorabilmek

9 “Mantıksal ve epistemolojik yansıma düzeyinde [...] dil iki kat daha önemli hale gelir: öncelikle “anlamlar” sistemi olarak ve [...] “saf mantıksal gramer” olarak adlandırılır. Bunlardan biri Husserl’in anlambilime (semantics), diğeri sözdizimine (syntax) katkısı olarak adlandırılır.”

için şunu [soruyu] aklımızda bulundurmamız gerekir: Almanca, Latince, Çince vb. dillerde “varoluşsal cümle”, “kategorik cümle”, “varsayımsal a priori cümle”, “çoğul”, “olası” “muhtemel” ve “değil” gibi ifadeler nasıl kurulur? (Orth: 1973: 74)

Husserl'in sadece alıntılanan pasajda yazdığı gibi ifadeler alanı ile ilgili anlamlı işaretler içeren iki önemli temel yasa sınıfı *bileşik yasalar* (komplexion- mahiyet) ve *niteleme yasaları* (modifikation) vardır. İlki, anlamlar veya -daha iyisi- anlam kategorileri arasındaki belirli kombinasyonların olasılığını veya imkânsızlığını oluştururken¹⁰ ikincisi, fiillerin, sıfatların, zarfların vb. isimler olarak kullanıldığı adlandırmada (nominalization- isim türetme) olduğu gibi, bir anlam kategorisinin başka bir kategoriye dönüştürülmesi yoluyla ilklerin düzenli işleyişinin değiştirilme şeklini yönetir.

Husserl'in bir *bileşik yasalar*dan (komplexion- mahiyet) anladığı şeyin bir örneği, aşağıdaki kuralla temsil edilir: “M ve N'nin kök bağlantı formu, bağlantının sonucunun yine aynı kategorinin anlamı olduğu kanunu ile M ve N'nin iki ad kökenli (nominal) anlamına aittir” (Husserl:1984:338). *Niteleme yasalarına* (modifikation) referansla Husserl, diğerlerinin yanı sıra,¹¹ aşağıdaki örneği verir:

Her ifade, ne olursa olsun -normal anlamında- kategorik veya bağlayıcı (syncategorematic), daha sonra kendi adı olarak görünebilir. Şöyle ki kendisini gramer fenomeni olarak adlandıran Husserl'e göre; “ve” bir bağlaç ise kelimeye ve normalde özneye karşılık gelen zaman anlamını veremez, ama burada bağımsız, sözcüğe yönelik ve yönlendirilmiş anlamı temsil eder. Bu alışılmamış anlamlar, tek başına anlamlı olmayan (synkategorematischer) ifadeler değil, bilakis categorematic, kendine ait bir sözcük olarak adlandırılır (Husserl:1984:330-1).

Bu analizlere dayanarak Husserl, iki tür olası uyumsuzluğu ayırt eder. Bir yandan *Saçma* (*Nonsense- Unsinn*) terimiyle, *bileşik yasaların* ihlâli nedeniyle ortaya çıkan tüm uyumsuzlukları, öte yandan, *Anlamsızlık* (*Absurdity- Widersinn*) terimiyle özel bir karmaşık anlamların sınıfı, yani referans nesnelere çelişkili olan, karmaşık anlamların sınıfını ortaya koyar.

İlk durumda, herhangi bir gerekli etkileşim biçimini imâ etmeden tamamen keyfi ve tesadüfen bir arada duran ve dolayısıyla *bütin* olarak tanımlanamayacak olan *anlamların* toplamlarıyla- Husserl'in bu konuda verdiği “A round or.”, “Man and is.”¹² örneklerde olduğu gibi- karşı karşıya kalırız.

10 Husserl özellikle, herhangi bir bütünlük iddiası olmadan, dört anlam kategorisini nominal, sıfat, izâfi ve öneri anlamları olarak tanımladı. Ayrıca bk. (González Porta: 2008).

11 M.A González Porta çalışmasında Husserl'in yedi değişiklik durumunu ele alıyor:

(1) *Varsayımı somutlaştırma*: bir ifade kendi adı olarak ortaya çıkar

(2) *Varsayımı biçimlendirme*: Bir terim genellikle normal anlamının ne olduğunu ifade eder

(3) Sıfatların isimlendirilmesi

(4) Tespit hükümlerinin isimlendirilmesi

(5) Yerine zamir gelen ismi devrikleştirme ve koşullu bir ifadenin sonucu

(6) Ek eylemden niteleme fonksiyonuna sıfatların değişimi; shift of adjectives from the predicative to the attributive function;

(7) isimlerin özne konumundan nesne konumuna kaydırılması. Daha fazla ayrıntı için bk. (González Porta: 2008: 47).

12 “[Bu tür ifadeler] için böylelikle birleşik bir anlamın olmadığı ya da muhtemelen var olabileceği tamamen açıktır. Hiçbir şekilde herhangi bir nesneye atıfta bulunamazlar. Dahası, sadece nesnelere atıfta bulunma sorunu değil, aynı zamanda herhangi bir gerçeklik sorunu da yoktur. Neyin anlamlı olabileceğine dair kuralları çiğniyorlar ve böylece anlamın kendisini kaçıyorlar” (Ortiz Hill: 2003: 73).

İkinci durumda, bunun yerine, herhangi bir bileşik yasanını ihlâl etmeyen ve buna göre sadece bir araya toplanmış (kümesel) olmayan aksine uygun *bütünlükler* (*wholes*) olarak kabul edilebilecek karmaşık anlamlarla ilgileniriz. Bununla birlikte- bu karmaşık anlamlara atıfta bulunulan nesnelere çelişkili olduğu için- bütünü oluşturan anlamların, referans sürecinin normal işleyişini engellediği sürece, bir dereceye kadar, birbirleriyle uyumsuz olduğu hâlâ söylenebilir. Husserl'e göre "yuvarlak kare"- "the round square" veya "ahşap demir"- "the wooden iron" gibi ifadeler *saçma* örnekleridir.

4. Sonuç: Husserl ve Yapısal Dilbilim

Yukarıda özetlenen akıl yürütme çizgisine dayanarak *Mantıksal Araştırmaları* dilsel yapısalcılığın temel kaynaklarından biri olarak kabul etmek mümkün olduğu ölçüde, yapısal dilbilim ve erken fenomenolojinin arasındaki bazı önemli teorik ve tarihsel yakınlıkları da vurgulamak artık mümkündür.¹³ Gerçekten de Saussure ve Husserl'in eserleri arasında doğrudan temas olmadığı doğru olsa da öte yandan, Husserl'in erken felsefesi ile Roman Jakobson'un bilimsel faaliyeti arasında hem tarihsel hem de teorik düzeyde birçok buluşma noktası olduğu doğrudur. Daha genel ölçüde, 1926'da Çek dilbilimci Vilem Mathesius tarafından kurulan ve dilbilimsel yapının en titiz halini aldığı Kopenhag okuluyla birlikte düşünülen Prag dil çevresinin diğer üyelerinin ortak noktaları vardır.¹⁴ Jakobson kesinlikle erken fenomenoloji ve -hepsinden önemlisi *Mantıksal Araştırma*¹⁵ iddialarını- en açık bir şekilde yapısal dilbilim alanına getiren bilim adamıdır. Nitekim Jakobson, Husserl'in fenomenolojisini Prag yapısalcılığının ve Rus biçimciliğinin altında yatan ana kaynaklardan biri olarak açıkça görür ve bilhassa Husserl'in üçüncü *Mantıksal Araştırma*'sını "bir yapısalcı temel görüş"¹⁶ olarak tanımlar. Holenstein'in gözlemlediği gibi, bazı durumlarda Jakobson'un bile "[...] Husserl'den esinlenen yeni

13 Bu düşünce tarzını irdelemek için bk. (Swiggers: 1981: 263-8).

14 Bk. (M. Dennes:1997: 60): "Sonuç olarak, Rusya'da alındığı ve yorumlandığı şekliyle, izlenen yollar ve kapsanan alanlar ne olursa olsun Husserl fenomenolojisinin gelişiminin tüm aşamalarında Prag Dil Çevresi'nin olduğu vurgulanır. Bir yöntemin benimsenmesi ve izlenecek bölgelerin sınırlandırılması fenomenolojinin izini bıraktığı seviyede olduğundan fenomenolojinin uyum sağlama veya ayrıcalıklı alanlara göre etkisinden az ya da çok büyük şekilde söz edemeyiz. Çünkü Rusya'da, bu seviyede, o zamanlar Prag Dil Çevresi'nin faaliyetleri veya yönelimleri üzerinde bazı etkilere sahip olacak tüm felsefi, dilsel veya edebi çevrelere fenomenoloji zaten nüfuz etmişti."

15 *Mantıksal Araştırmaların (Logical Investigations)* yabancı bir dile ilk tercümesi, 1909'da Rusça çevirisiyle gerçekleşmiştir. Ancak bu çeviri Almanca baskının sadece ilk cildini, yani *Saf Mantığa Giriş (Prolegomena to a Pure Logic)* ile sınırlıdır.

Elmar Holenstein'in bize hatırlattığı gibi, "Jakobson üniversite eğitimine 1914/1915'te başladığında, Husserl sadece Rusya'da değil, bu sırada Avrupa'da da günceldi" (E. Holenstein: 1976: 15).

16 Bk. E. Holenstein: 1976: 13: "Rus biçimciliği ve Prag yapısalcılığın mucidi olan Roman Jakobson'a yeni dil ve dilbilim anlayışı için öneriler sorulduğunda: Kazan dil okulu çevresindeki Jan Baudouin de Courtenay, Ferdinand de Saussure's *Cours de linguistique générale* (1916), Husserl'in fenomenolojik felsefesi ve yüzyılın başında şiir, resim ve müzikteki avangard eğilimlerin; bu anlamda fenomenoloji, yapısalcılık olasılığı için tarihsel ve olgusal koşulu oluşturduğunu belirtir." Ayrıca bk. s.16: "In der III. Untersuchung sieht Jakobson das, was [...] als *strukturalistische Fundamentalbetrachtung* bezeichnen kann. Dabei setzt Jakobson Rezeption der *Logische Untersuchungen* keineswegs einer Nebensache an". Ayrıca bk. E. Holenstein: 1975, *Roman Jakobsons phänomenologischer Strukturalismus*, Suhrkamp, Frankfurt am Main,.

formülasyonla ('imâ' yerine 'temellendirme')¹⁷ kullandığını fark etmek önemlidir, ayrıca, 18 Kasım 1935'te Jakobson'un daveti üzerine Husserl'in, Prag dil çevresinde *Dilin Fenomenolojisi (Phänomenologie der Sprache)* başlıklı, maalesef kayıp olan, bir konferans verdiğini belirtmek gerekir.¹⁸

Dahası, burada daha fazla ayrıntıya girmeden, ihmal edilmiş olmasına rağmen, iki temelin rol oynadığı, yani Husserl'in fenomenolojisi ve Jakobson dilbilimsel düşüncesi, bir diğer ifadeyle Patrick Flack'ın son zamanlarda ilginç bir şekilde ilgi çektiği Gustav Špet ve Hendrik Pos arasındaki aracı rolün öneminden bahsetmek gerekir.¹⁹

Ayrıca Husserl'in etkisi, yapısal dilbilimin Danimarka tarafında, daha az belirgin olmasına rağmen, kesinlikle önemlidir. Örneğin, *Prolegoma*'da Hjelmslev tarafından bir *Dil Teorisine bağlı* olan üç tür bağımlılık, tanımlanmıştır, örneğin üçüncü *Mantıksal Araştırma*'da²⁰ Husserl tarafından ayrıştırılan temellendirim (Fundierung) ilişkileriyle yakından bağlıdır. Dahası, Husserl'in etkisi, Viggo Brøndal ve Paul Diderichsen gibi Kopenhag okulunun diğer üyelerine döndüğümüzde açıkça ortaya çıkıyor. Gerçekten de Diderichsen, Frederik Stjernfelt tarafından hatırlatıldığı gibi "çeşitli vesilelerle, ön sözde (*Prolegomena*), [*Bir Dil Teorisine*] ve *Mantıksal Araştırmalar* arasındaki tam benzerliğe dikkat çekiyor" (Husserl:1984). Brøndal, 1939'da önemli bir denemeyi -Husserl'in üçüncü ve dördüncü *Araştırmaları*nda onun tarafından geliştirilen kavramsal çerçeve ile ilgili olarak mereolojik kavramların kullanımındaki benzerlikler göz önüne alındığında- bütünüyle alıntı yapmaya değer olan aşağıdaki pasajla sonuçlandırıyor:

"Yapı, özerk bir nesne olarak düşünülür ve dolayısıyla o ne toplam ne de kümesel olan unsurların ayrırt edilemeyeceği şekilde tasarlanır. Bu nedenle, olası sistemlerin ve onların formlarının çalışılması çok büyük önem taşımaktadır. Ve yine de sistemin bir parçası olan unsurlar, yalnızca yapısal korelasyonların veya karşılıkların türevleri olarak kabul edilemez. Bir sistemin tamamen

-
- 17 E. Holenstein: 1985: 120. Ayrıca bk. Jan Patočka, Holenstein'in 1976 tarihli kitabı incelemesi hakkında Çek filozof şunları yazar: "Jakobson'un, üçüncü *Mantıksal Araştırma*'nın Husserl temel konsepti üzerindeki fonematik birimlerin sistemik 'hijerarşik' düzeninin tanımlanması için tekrarlaması karakteristiktir." (J. Patočka, "Roman Jakobsons phänomenologischer Strukturalismus", in J. Patočka: 1999: 411. Jakobson'un kullandığı terime örnek için bk. "Fundierung", örneğin, R. Jakobson, "Kindersprache, Aphasie, und allgemeine Lautgesetzte", in R. Jakobson:1962: 362: "Dünya dillerinde arka ünsüzlerin varlığı, ön ünsüzlerin varlığını; *k* yanı sıra *c* (veya *ŋ* gibi *p*) temeli *p* ve *t* (veya *m* ve *n* ile) gerektirir ve *x* yanı sıra *f* temeli *f* veya *s* ile ve ayrıca *k* veya *c* ile gerektirir." (italikler eklenmiştir).
- 18 Patrick Flack'ın özetlediği gibi, "1930'larda, özellikle bu konuda (dil fenomenolojisi) Roman Jakobson'un aldığı çok sayıda pozisyonla ve yine Prag'da, Edmund Husserl tarafından 1935'te Prag Dil Çevresi'nde konferans üyelerinin açık davetiyle verilen derslerle fenomenoloji ve yapısal dilbilim arasında gerçek bir karşılaşma meydana gelir" (P. Flack: 2013: 118).
- 19 Flack'ın kaleme aldığı gibi, "Yapısalcılık ve fenomenoloji arasındaki ilişkiler için bir değil iki önemli kaynak bulabiliriz. Bir yanda Rus filozof G. Špet, diğer yanda Hollandalı filozof ve dilbilimci H. Pos. Her ikisi de Husserlci (husserlienne) yaklaşımı çok daha "gerçekçi" ve yapısal dilbilimin amaçlarına uygun yönde olduğunu düşünür. Üstelik her ikisi filozofun da Jakobson üzerinde olağan üstü düzeyde, kanıtlanmış etkisi vardır" (Flack: 2013: 122). Ayrıca bk: Flack'ın introduction to H. Pos: 2013: 9-26.
- 20 "Buradaki dil teorisinin temelinde Hjelmslev'in Brentanist geleneğinde çok iyi bilinen üç adet mereolojik bağımlılığın yer alması dikkat çekicidir. Örneğin bunları Brentano'da, sırasıyla 3. LU'da "karşılıklı" (gegenseitige), "tek taraflı" (einseitige) arasında özdeş bir ayrım bulunan ve hiçbir ilişkinin olmadığı önemli bir yerde buluyoruz." (F. Stjernfelt: 2007: 168).

biçimsel özellikleri ile bunun madde veya maddesi arasında ayırım yapmak gerçekten önemli olacaktır. Verilen yapıya adapte olurken (içine girdiğinden beri) hiçbiri daha az bağımsız değildir ve gerçek kategorilerde, içerik veya tabanlı sistemlerin çalışması, biçimsel yapı için daha az önemli kabul edilecektir. Husserl'in fenomenolojiye nüfuz eden meditasyonları burada herhangi bir dil mantığı için bir ilham kaynağı olacaktır” (Brøndal: 1943: 97).

Son olarak teorik bir bakış açısıyla mevcut makalenin ikinci ve üçüncü bölümünde geliştirilen analizlere dayanarak Husserl'in erken fenomenolojisine karşı yapısal dilbilimin borçlu olduğu ana borçları özetlemek aşağıdaki noktalarda mümkündür:

1. Mereolojik çerçeve ve bütün kavramı.
2. Dil çalışmalarına teorik, genel, a priori ve biçimsel yaklaşımların tercih edilmesi ve (dilbilimsel) psikolojinin eleştirisi,²¹ eleştirilmesinin, yani “dilin psikoloji yoluyla anlaşılması ve açıklanması” (Graffi: 2001: 31) görüşüne göre, yani sadece olgusal, koşullu ve özel kuralları sağlayabilen, ancak mantıksal olarak gerekli nesnel gerçekleri sağlayamayan ampirik ve deneysel bir bilim aracılığıyla.
3. Saf bir dilbilgisi ve anlamların- ifadelerin bir “birleştiricisi” fikri.²²

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Amsterdamska, O. (1987). *The Neogrammarian Doctrine*. Sociology of the Sciences Monographs, vol 6. Springer. Dordrecht.
- Bar-Hillel, Y. (1977). “Husserl’s Conception of a Purely Logical Grammar” in J.N. Mohanty (ed.). *Readings on Edmund Husserl’s Logical Investigations*. Nijhoff. The Hague.
- Benveniste, É. (1962). “‘Structure’ en linguistique” in R. Bastide (ed.). *Sens et usages du terme structure dans les sciences humaines et sociales*. Mouton & Co., The Hague.
- Brøndal, V. (1943). “Linguistique structurale” in V. Brøndal. *Essais de linguistique générale*. Munksgaard. Copenhagen.

21 Wolf-Dieter Stempel’ in 1920’ler ve 1930’ların dilbilimiyle ilgili olarak belirttiği gibi, “o zamanlar yaygın psikolojiye karşı sağlam bir duruş sergilemek, ancak Husserl’in yapabileceği bir şeydi” (Stempel: 1978:15).

22 Önde gelen filozof, matematikçi ve dilbilimci Yehoshua Bar-Hillel’in yazdığı gibi, “ayrıntılardaki tüm eksikliklere rağmen, Husserl’in dil inceleme teknikleri hakkında temel bir kavrayışa sahip olduğu vurgulanmalıdır. Modern dilbilimcilerin *komütasyon- değişim/değiştirim (commutation)* dediği şeyin dilbilimsel analizde oynadığı temel rolü açıkça gören ilk kişi olabilir” (Y. Bar-Hillel: 1977: 132). Çağdaş dilbilimcilerce, *komütasyon* veya *zıt dağılım (contrastive distribution)*, “aşağıdaki gibi davranan bir dilde iki konuşma sesi arasındaki ilişki anlamına gelir: bir kelimeyi veya ifadeyi kullanarak birini ya da diğerini değiştirmek en azından bazı durumlarda tamamen cümleye farklı bir anlam kazandırır” (Trask: 2014: 55).

- Campbell, L. (1999). *Historical Linguistics: An Introduction*. The MIT Press. Cambridge.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell. Malden-OxfordCarlton.
- Dennes, M. (1997). "L'influence de Husserl en Russie au début du XXe siècle et son impact sur les émigrés russes de Prague" *Cahiers de l'ILSL*. No. 9.
- Drummond, J.J. (2003). "Husserl's Third *Logical Investigation*: Parts and Wholes. Founding Connections, and the Synthetic A Priori" in D.O. Dahlstrom (ed.). *Husserl's Logical Investigations*. Kluwer. Dordrecht.
- Fine, K. (1995). "Part-Whole" in B. Smith, D.W. Smith (ed.). *The Cambridge Companion to Husserl*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Flack, P. (2013). "Le moment phénoménologique de la linguistique structurale" *Cahiers de l'ILSL*, No. 37.
- Graffi, G. (2001). *200 Years of Syntax* John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia.
- González, Porta M.A. (2008). "La Idea de una Morfología de la Significación o Gramática Universal en la 4ª Investigación Lógica de Husserl" *Cognitio*. Vol. 9. No. 1.
- Holenstein, E. (1975). *Roman Jakobsons phänomenologischer Strukturalismus*. Suhrkamp. Frankfurt am Main.
- Holenstein, E. (1976). *Linguistik Semiotik Hermeneutik. Plädoyers für eine strukturelle Phänomenologie*. Suhrkamp. Frankfurt am Main.
- Holenstein, E. (1985). *Sprachliche Universalien. Eine Untersuchung zur Natur des menschlichen Geistes*. Brockmeyer. Bochum.
- Husserl, E. (1984). *Logische Untersuchungen. Zweiter Band. Erster Teil. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*. Husserliana. Vol. 19 (1), hrsg. von U. Panzer, Nijhoff, The Hague-Boston-Lancaster.
- Jakobson, R. (1962). "Typological Studies and Their Contribution to Historical Comparative Linguistics" in *Selected Writings I. Phonological Studies*. Mouton & Co., The Hague.
- Jakobson, R. (1962). "Kindersprache, Aphasie, und allgemeine Lautgesetze" in R. Jakobson. *Selected Writings I. Phonological Studies*. Mouton & co, The Hague.
- Lakoff, R. (1976). "La Grammaire générale et raisonnée, ou la grammaire de Port-Royal" in H. Parret (ed.). *History of Linguistic Thought and Contemporary Linguistics* de Gruyter. Berlin-New York.
- Lyons, J. (1995). *Introduction to Theoretical Linguistics* Cambridge University Press. Cambridge.
- Orth, E.W. (1973). "Philosophy of Language as Phenomenology of Language and Logic" in M. Natanson (ed.). *Phenomenology and the Social Sciences*. Volume I. Northwestern University Press, Evanston.
- Ortiz, Hill C. (2003). "Incomplete Symbols, Dependent Meanings, and Paradox". in D.O. Dahlstrom (ed.). *Husserl's Logical Investigations*. Kluwer, Dordrecht.
- Patočka, J. (1999). "Roman Jakobsons phänomenologischer Strukturalismus" in J. Patočka. *Texte, Dokumente, Bibliographie*, Karl Alber/OIKOYMENH. FreiburgMünchen/Prag.
- Pos, H. (2013). *Écrits sur le langage*. Sdvg Press. Geneve-Lausanne.
- Saussure, F. De. (1995). *Course de linguistique générale*. Payot & Rivages. Paris.
- Smith, B., Smith D.W. (1995). "Introduction" in B. Smith, D. W. Smith (ed.) *The Cambridge Companion to Husserl* Cambridge University Press. Cambridge.
- Sokolowski, R. (1977). "The Logic of Parts and Wholes in Husserl's Investigations" in J.N. Mohanty (ed.). *Readings on Edmund Husserl's Logical Investigations*. Nijhoff, The Hague.

- Sonesson, G. (2004). "The Meanings of Structuralism. Considerations on Structures and Gestalten, with Particular Attention to the Masks of Lévi-strauss" *Segni e Comprensione*, XXVI, No. 78.
- Stempel, W.-D. (1978). *Gestalt, Ganzheit, Struktur. Aus Vor- und Frühgeschichte des Strukturalismus in Deutschland*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Stjernfelt, F. (2007). *Diagrammatology. An Investigation on the Borderlines of Phenomenology, Ontology, and Semiotics*. Springer, Dordrecht.
- Swiggers, P. (1981). "The relationships between Phenomenology and Structuralism: Some Critical Remarks" *Ars Semiotica*. Vol. 4. No. 3.
- Trask, R.L. (2014). *A Student's Dictionary of Language and Linguistics*. Routledge, Abingdon-New York.

